Náhrada majetkové újmy sekundárních obětí v důsledku zásahu do jejich tělesné a duševní integrity

12.6.2024 - | Ústavní soud ČR

Stěžovatelka se v řízení před obecnými soudy domáhala na pojišťovně (vedlejší účastnici) náhrady majetkové újmy na zdraví v podobě ztráty na výdělku a účelně vynaložených nákladů léčení.

Tvrdila, že újma na zdraví jí vznikla následkem dopravní nehody, kterou v roce 2016 zavinil řidič vozidla, jehož provozovatel byl z titulu odpovědnosti za škodu z provozu vozidla pojištěn u vedlejší účastnice. Při dopravní nehodě byli usmrceni nejbližší příbuzní stěžovatelky – snacha a dvě nezletilá vnoučata. Syn utrpěl těžká zranění s následnou psychickou újmou ze ztráty rodiny. Stěžovatelka se po vedlejší účastnici nedomáhá náhrady újmy, ale pojistného plnění, které má újmu pokrýt. Pro účely rozhodnutí v této věci je podstatné, zda provozovatel vozidla odpovídá za újmu stěžovatelky. Jedině pak totiž může být vedlejší účastnice povinna k pojistnému plnění stěžovatelce podle zmíněného ustanovení.

Obvodní soud shledal žalobu stěžovatelky na zaplacení majetkové újmy co do základu důvodnou. Okresní správa sociálního zabezpečení posoudila zdravotní stav stěžovatelky a stanovila pokles její pracovní schopnosti o 70 %, což odpovídá invaliditě III. stupně. Rozhodující příčinu nepříznivého zdravotního stavu shledal posudkový lékař v těžké depresivní poruše. Na základě odvolání městský soud napadeným rozsudkem rozsudek nalézacího soudu změnil tak, že žalobu v celém rozsahu zamítnul. Odvolací soud konstatoval, že újma na zdraví stěžovatelky nebyla způsobena přímo škodní událostí (dopravní nehodou), jíž nebyla stěžovatelka osobně účastna, ale až následkem této škodní události – úmrtím blízkých rodinných příslušníků. Příčinná souvislost je proto dána mezi újmou na zdraví stěžovatelky a úmrtím rodinných příslušníků. Stěžovatelkou podané dovolání Nejvyšší soud napadeným usnesením odmítnul. Stěžovatelka se ústavní stížností domáhala zrušení rozhodnutí obecných soudů, a to pro jejich rozpor s ústavně zaručeným právem na soudní ochranu. Druhý senát Ústavního soudu se rozhodl předložit věc plénu Ústavního soudu.

Plénum Ústavního soudu (soudce zpravodaj Tomáš Lichovník) zrušilo rozhodnutí Nejvyššího soudu i Městského soudu v Praze, protože porušila právo stěžovatelky na soudní ochranu i nedotknutelnost osoby a jejího soukromí.

Závazek státu zajistit ochranu zdraví jedince se projevuje i v oblasti soukromého práva, konkrétně zakotvením povinnosti škůdce nahradit poškozenému utrpěnou škodu na zdraví tak, aby poškozený disponoval dostatečnými finančními prostředky k podniknutí všech potřebných kroků za účelem obnovy zdraví či alespoň k vytvoření podmínek pro důstojný život. Tento závazek se týká i tzv. druhotných obětí. Druhotná (sekundární) oběť je zpravidla osoba pozůstalá po zemřelé oběti. Sekundární oběti může vlivem úmrtí osoby blízké vzniknout nejen újma na soukromém a rodinném životě zahrnující duševní útrapy, ale jako primárně poškozené osobě i újma na zdraví.

Nový občanský zákoník promítl možnost vzniku psychické újmy u sekundární oběti do § 2959 občanského zákoníku, podle něhož *„Při usmrcení nebo zvlášť závažném ublížení na zdraví odčiní škůdce duševní útrapy manželu, rodiči, dítěti nebo jiné osobě blízké peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti“*. Citované

ustanovení ale nedopadá na situace, kdy zásah do práv sekundárně poškozeného překročí mez „pouhých“ duševních útrap a přeroste v lékařsky diagnostikovanou nemoc a tedy v přímý zásah do tělesné a duševní integrity člověka. Toto ustanovení totiž nechrání zdraví, ale jiný osobnostní statek, konkrétně rodinný a soukromý život.

Z práva na ochranu tělesné a duševní integrity podle čl. 7 odst. 1 Listiny vyplývá princip úplné náhrady újmy, majetkové i nemajetkové, tomu, kdo tuto újmu utrpěl. Aplikací speciálního ustanovení § 2959 OZ na případ stěžovatelky však nedošlo ke kompenzaci za zásah do její tělesné a duševní integrity. Pouhé navýšení náhrady za citovou újmu (zásah do rodinného a soukromého života) podle Ústavního soudu nemůže nahradit majetkovou (a nemajetkovou) újmu poškozeného na zdraví. Navíc navýšení náhrady újmy představuje toliko jednorázovou platbu, což neodráží povahu zásahu do majetkových práv stěžovatelky.

V souvislosti se svým psychickým onemocněním stěžovatelka požadovala náhradu za ztrátu na výdělku po dobu pracovní neschopnosti, náhrady za ztrátu na výdělku při invaliditě a náhrady účelně vynaložených nákladů spojených s léčením. Již samotný výčet náhrad a období, za které jsou požadovány, dokreslují, jak fatální dopad do života stěžovatelky zásah do jejího zdravotního stavu měl. Stěžovatelka pozbyla podstatnou část svého příjmu. Rozhodnutí soudů pak popřela princip plného odškodnění tak, jak je garantuje Listina základních práv a svobod.

Ústavní soud měl také výhrady k posouzení příčinné souvislosti mezi dopravní nehodou a vznikem újmy u stěžovatelky. Je-li důsledkem dopravní nehody těžké ublížení na zdraví či dokonce smrt osoby blízké, představuje to pro osoby blízké (sekundární oběti) většinou velkou psychickou zátěž. Podle Ústavního soudu lze v těchto situacích rozumně předpokládat, že u sekundární oběti může v důsledku dopravní nehody a smrti osob jí blízkých (tedy v příčinné souvislosti s těmito skutečnostmi), dojít k zásahu do jejího psychického zdraví. Otázkou příčinné souvislosti se tak obecné soudy musejí blíže zabývat, věnovat se této otázce patřičným způsobem v rozhodnutí a řádně své závěry řádně odůvodnit.

Zjištění a objektivní prokázání zásahu do psychického zdraví jednotlivce není z povahy věci nijak snadné, proto by obecné soudy měly k přiznávání náhrad přistupovat velmi opatrně. Důležité je odlišit lékařsky zjistitelný zásah do tělesné a duševní integrity (zřejmě nejčastěji psychické onemocnění) od „pouhého“ zásahu do soukromého a rodinného života.

Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 14/24 je dostupný zde (608 KB, PDF).

https://www.usoud.cz/aktualne/nahrada-majetkove-ujmy-sekundarnich-obeti-v-dusledku-zasahu-do-jejich-telesne-a-dusevni-integrity